

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

กะเหรี่ยงเป็นชนเผ่าเก่าแก่เผ่าหนึ่งในประเทศไทย ที่ยังคงรักษาความเป็นชนเผ่าที่มีระบบวัฒนธรรม ที่กำหนด วิถีชีวิตการผลิตตามประเพณีที่เคร่งครัด กะเหรี่ยงเป็นชนภูเขากลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 50 ของประชากรชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยทั้งหมด แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กะเหรี่ยงโป (P'wo Karen) และกะเหรี่ยงสะกอ (Skaw Karen) กะเหรี่ยงโปส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน ไทย พม่า แถบแม่ฮ่องสอนลงมาจนถึงชุมพร กะเหรี่ยงสะกอตั้งหลักแหล่งในเขตจังหวัด แม่ฮ่องสอน ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ และมักเรียกตนเองว่า “ปกาเกอญอ”

“สังคมกะเหรี่ยง” เป็นสังคมที่มุ่งทำการผลิต เพื่อเลี้ยงตนเอง การมีอาหารกินที่เพียงพอเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทอง การมีข้าวกินเพียงพอในแต่ละปีการผลิตจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของกะเหรี่ยง “อาหารก็คือข้าว ข้าวก็คืออาหาร” ข้าวเป็นอาหารหลักและเป็นองค์ประกอบส่วนใหญ่ที่สุดของอาหารกะเหรี่ยง ในแต่ละมือ ข้าวในโลกทัศน์ของกะเหรี่ยงมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการเป็น อาหารประจำวัน แต่ข้าวได้เข้าไปเชื่อมสัมพันธ์แนบแน่นกับวิถีชีวิต การผลิต วัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อทางศาสนาของชนเผ่า ข้าวของชาวกะเหรี่ยงคือข้าวที่มีชีวิต จิตใจ และมีขวัญคุณมนุษย์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองดูแลคือ “พิญโญ” ซึ่งมีความหมายเทียบเท่ากับแม่โพสพของคนพื้นราบ ด้วยเหตุนี้คนกะเหรี่ยงจึงให้ความรักเอาใจใส่ดูแล และเฝ้าดูการเจริญเติบโตของข้าวอย่างใกล้ชิด โดยปกติกะเหรี่ยงจะปลูกข้าวเจ้าเพื่อบริโภค และปลูกข้าวเหนียวเพื่อใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ แต่ไม่ว่าจะจะเป็นข้าวชนิดใด ต่างมีความสำคัญ และเป็นสิ่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของชนเผ่าตลอดมา (วราลักษณ์และสมศักดิ์ 2539 : 22)

กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มคนที่ปลูกข้าวไร่เป็นหลัก และได้พัฒนาการมาเป็นการปลูกข้าวนาดำควบคู่กับการปลูกข้าวไร่ คนกะเหรี่ยงต่างมีความเชื่อว่าการปลูกข้าวไร่ได้บุญกว่าการปลูกข้าวนาดำ เพราะไม่ต้องอาศัยแรงงานจากสัตว์ และหากข้าวนาดำได้ผลผลิตไม่ดี ก็ยังมีข้าวไร่ ซึ่งอาจให้ผลผลิตดี หรือได้ผลผลิตดีทั้งข้าวนาดำ และข้าวไร่ ซึ่งอยู่ในลักษณะของไร่หมุนเวียน ไร่หมุนเวียนคือการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกทำการเกษตรที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของกะเหรี่ยง การปลูกข้าวนาดำและข้าวไร่นั้น กะเหรี่ยงแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนตามสภาพภูมิศาสตร์ คือ พื้นที่ลาดเชิงเขามักเป็นพื้นที่ทำไร่ ส่วนที่ราบลุ่มริมน้ำจะปรับคันดินทำนาขั้นบันได และต่างยึดถือว่า พื้นที่ทำไร่เป็นพื้นที่ของชุมชนแต่พื้นที่นาเป็นทรัพย์สินเอกชนที่อาจซื้อขายกันได้ ชาวกะเหรี่ยงมีแนวความคิดว่าการทำนาคือการทำเกษตรที่มั่นคง การทำไร่ข้าวเป็นการทำการเกษตรที่ไม่มั่นคง ในด้านการให้ผลผลิตและการใช้พื้นที่

กะเหรี่ยงมีสุภาษิตที่ว่า 'มา คี ดี เชาวะ หย่อ ลอ ต่า เลอะ หว่า ทอ ดู ไช' แปลความว่า "การผลิตข้าวไร่เปรียบเสมือนยืนอยู่บนก้อนไม้ไฟ"

กะเหรี่ยง เป็นชนเผ่าที่มีวิถีชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติสูง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากเผ่าหนึ่ง ได้พิสูจน์ตัวเองตลอดมาในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน สร้างสมดุลกับธรรมชาติตลอดมา แต่ถึงกระนั้น การทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยง จะใช้พื้นที่ซ้ำๆกันไม่ได้ ต้องหมุนเวียนไปใช้ที่ดินหลายๆผืน จึงทำให้เกิดภาวะกดดันจากภายนอก ที่กดดันให้ชาวกะเหรี่ยงอพยพออกจากถิ่นฐานเดิม ออกจากระบบนิเวศ ที่พวกเขาได้อาศัยมานับตั้งแต่บรรพบุรุษ มีเหตุผลมากมายเกินกว่าจะนำมาอ้างอิงทางวิชาการ และงานศึกษาชิ้นอื่นๆที่แสดงให้เห็นถึงสภาวะการณืดำรงอยู่อย่างสมดุลย์ของชาวกะเหรี่ยงในชุมชนกับระบบนิเวศน์ (ปิ่นแก้ว, 2538:137)

ชุมชนชาวกะเหรี่ยง มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ทำให้ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหมือนกัน รวมถึงชุมชนบ้านแม่ลานคำ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกเป็นกรณีศึกษาก็เช่นกัน ชุมชนบ้านแม่ลานคำก็มีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับ กะเหรี่ยงชุมชนอื่นๆ ที่มุ่งผลิตข้าวไร่เป็นหลัก

ชุมชนบ้านแม่ลานคำในอดีต ทุกๆครัวเรือนจะผลิตข้าวไร่เป็นหลัก ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ และปลูกพืชผักอื่นๆ สลับตามฤดูกาล ในปัจจุบันได้มีหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาในพื้นที่ของหมู่บ้านนำพืชเศรษฐกิจต่างๆเข้ามาแนะนำให้ชาวบ้านรู้จัก และทดลองปลูก เช่นหน่วยจัดการต้นน้ำ และหน่วยปลูกป่ากรมป่าไม้ ได้ส่งเสริมการปลูกไม้ผลเช่น ลิ้นจี่ มะม่วง ขนุน ฯลฯ โครงการไทยนอร์เวย์ ได้ส่งเสริมการปลูกกาแฟ กล้วยาแฝก ถั่วดิน มะม่วง ลูกพลับ ฯลฯ โดยชี้ให้เห็นถึงผลตอบแทนที่ชาวบ้านจะได้รับ เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านได้รับพืชเศรษฐกิจเหล่านี้เข้ามาปลูก ส่งผลให้พื้นที่ในการทำการเกษตรเปลี่ยนไปจากการผลิตข้าวไร่ เป็นการผลิตพืชเศรษฐกิจ อาจเป็นพื้นที่ 1 ใน 3 ส่วน หรือ 2 ใน 3 ส่วน หากพืชเศรษฐกิจ ได้ผลดี ส่งผลกระทบต่อระยะเวลาการหมุนเวียนการผลิตข้าวไร่จากเดิมมีระยะห่าง 7-8 ปี ลดลงมาเป็น 3-4 ปี หรือ 1-2 ปี ซึ่งจะมีผลกระทบต่อผลผลิตข้าวไร่ที่มีระยะเวลาฟื้นความอุดมสมบูรณ์ไม่เพียงพอ อาจก่อให้เกิดปัญหาด้านการใช้พื้นที่ ประกอบกับพื้นที่ทำกินของชุมชน อยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติอบขานอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดปัญหาผลผลิตข้าวไร่ที่ชาวกะเหรี่ยงได้รับในปัจจุบันลดลง แม้การปลูกข้าวไร่ในแต่ละปีได้ผลผลิตไม่สม่ำเสมอไม่คงที่ ส่วนใหญ่ไม่เพียงพอกับความต้องการของหมู่บ้าน ชาวบ้านจำเป็นต้องซื้อข้าวกิน โดยอาศัยรายได้จากการขายผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจ ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากอดีต ระบบการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นเพื่อการค้า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่ ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำในปัจจุบัน และปัจจัยต่างๆที่มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวไร่ ทั้งปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ นำมาประยุกต์ใช้ เพื่อแก้ปัญหาสภาพการผลิตข้าวไร่ที่ชุมชนประสบอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าข้าวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดก็จำเป็นต้องลดการผลิตลง ผลผลิตที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการบริโภค เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อตรงอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

การที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่บ้านแม่ลานคำ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากมีเหตุผล 4 ประการ คือ

1. เป็นชุมชนที่มีระบบการผลิตแบบเดิม และมีการผลิตรูปแบบใหม่เกิดขึ้นด้วย
2. ชุมชนมีระบบความคิดความเชื่อ และพิธีกรรมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ
3. มีโครงการพัฒนาสมัยใหม่เข้าสู่ชุมชน
4. มีบุคคลหลายฝ่ายที่สามารถให้ข้อมูลต่างๆได้ เช่น ผู้นำหมู่บ้าน นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำผลข้อมูลจากความจริงที่ได้มาใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ พัฒนา และจัดการระบบการผลิต ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และค้นหาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้กับชาวกะเหรี่ยงชุมชนอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่ และปัจจัยต่างๆที่มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวไร่ ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และการแก้ไขปัญหาภาวะการณ์ผลิตข้าวไร่ของชุมชน
3. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการผลิตข้าวไร่ของชุมชน

ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย

ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ สภาพการผลิตข้าวไร่ของชุมชนในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ในการผลิตข้าวไร่ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้จากภาครัฐ ที่ชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนส่งเสริม ให้มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา และช่วยเหลือชุมชนกะเหรี่ยงอื่นๆ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่ ของชุมชนกะเหรี่ยง ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษา ของชุมชนกะเหรี่ยง ในหมู่บ้านแม่ลานคำ หมู่ที่ 6 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งบ้านแม่ลานคำเป็นชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิม ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ประกอบด้วยประชากรประมาณ 428 คน

นิยามศัพท์

ปัจจัยต่างๆที่มีผลกระทบต่อการผลิตปริมาณการปลูกข้าวไร่ หมายถึง สิ่งที่เป็นสาเหตุ เป็นป้อนเกิดของปัญหา ทั้งสาเหตุจากภายนอกและภายในชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการปลูกข้าวไร่ของชุมชนให้เปลี่ยนไป

กะเหรี่ยงหรือ ปกาเกอญอ หมายถึง ชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่จัดอยู่ในตระกูลหลัก จีน-ทิเบต (Sino Tibetan) ภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) เรียกตัวเองว่า “ปกาเกอญอ” คนต่างเผ่าเรียกว่า “ยางกะเลอ” หรือกะเหรี่ยง คนเมืองเรียกว่า “ยาง” เอกสารภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Karen” ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย คือ ไป่ว์ (P'wo) สะกอ (Skaw) ตะกั่ว และตองตู (Taung tus) หรือปะโอ อาศัยอยู่ในประเทศไทย มีวิถีชีวิตที่ เรียบง่าย มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ยึดถือประเพณีวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัด และข้าวเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของกะเหรี่ยง (ฉลาดชาย, 2533: 610) สำหรับการศึกษานี้เป็นกะเหรี่ยงในกลุ่มย่อยสะกอ

พินูโย หมายถึง นามสมมุติใช้เรียกแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแลข้าวไร่ เป็นที่นับถืออย่างยิ่ง ของคนกะเหรี่ยง มีความหมายเทียบเท่ากับแม่โพสพของคนพื้นราบ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ นำมาประยุกต์ใช้ในการปรับตัว และแก้ปัญหาภาวะการผลิตข้าวไร่ที่ชุมชนประสบอยู่

สภาพการผลิตข้าวไร่ หมายถึง การผลิตข้าวไร่ของชุมชนทั้งในอดีต และปัจจุบัน รวมไปถึงทุกขั้นตอนวิธีการ ของการผลิตข้าวไร่

ไร่หมุนเวียน หมายถึง คุณลักษณะรูปแบบการทำเกษตรของกะเหรี่ยง เป็นการแบ่งพื้นที่ในการเพาะปลูกออกเป็น 5 ส่วน หมุนเวียนการใช้พื้นที่แต่ละส่วนตามระยะเวลา ไม่ใช่พื้นที่ในการเพาะปลูกซ้ำๆ กันหลายปี

ระบบการผลิตทางการเกษตร หมายถึง รูปแบบของการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ หรือการผลิตจากดิน ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เพื่อการยังชีพ การแลกเปลี่ยน โดยอาศัยปัจจัยสำคัญคือ ที่ดิน อากาศ แหล่งน้ำ แสงแดด พืชพันธุ์ พันธุ์สัตว์ และเทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบ